

**ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**ГЭРЧ, ХОХИРОГЧИЙГ ХАМГААЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН
ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ**

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

2024

IX сар

Улаанбаатар хот

Судалгааг захиалагч:

Хууль зүй, дотоод хэргийн яам

Судалгааг хянасан:

Х.Эрдэм-Ундрах

Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн захирал,
Хууль зүйн ухааны доктор (Dr.jur)

Судалгааг удирдсан:

М.Түвшинжаргал

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга,
Хууль зүйн ухааны доктор (Ph.D)

Судалгааг гүйцэтгэсэн:

Р.Хатансайхан

Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан

С.Нарантунгалаг

Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан

Г.Болор-Эрдэнэ

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

М.Ганди

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Э.Тамир

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ.....	3
НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ.....	4
1.1 Үнэлгээ хийх шалтгаан	4
1.2 Үнэлгээ хийх хүрээ.....	4
1.3 Үнэлгээ хийх шалгуур үзүүлэлт	5
1.4 Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр	5
1.5 Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох.....	6
1.6 Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох.....	7
ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ	8
ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ	10
3.1 Зорилгод хүрсэн түвшин	12
3.2 Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал	16
3.3 Практикт хэрэгжих байдал.....	23
ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ	30
ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ.....	Error! Bookmark not defined.
НОМ ЗҮЙ.....	Error! Bookmark not defined.

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний 7.3.9-д “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлж, мансууруулах бодис хэрэглэгч, донтогчид эрүүл мэндийн болон сэтгэл зүйн засал, нийгмийн тусламж үйлчилгээг үзүүлэх, урьдчилан сэргийлэх төвийг бий болгон олон нийтэд чиглэсэн нөлөөллийн ажлыг цогц байдлаар хэрэгжүүлнэ.” гэж, Монгол Улсын Засгийн Газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.2.1.14.-т “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эсрэг гэмт хэргийг мөрдөн шалгах алба шинээр байгуулж, хохирогчийн эрхийг хангах, хохирол барагдуулах үйл ажиллагааг шинэ шатанд гаргана.” гэж, Монгол Улсын Засгийн Газрын 2015 оны 346 дугаар тогтоолоор баталсан “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн 7.1-д “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хөтөлбөрийн гуравдугаар үе шатыг 2022-2024 он хүртэл хэрэгжүүлнэ” гэж, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.3.-т “Энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээг тухайн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдсөнөөс хойш 5 жил тутамд хийх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд дээрх хугацаанаас өмнө хийж болно”¹ гэж тус тус заасныг үндэслэж Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэв.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 49 дүгээр зүйлийн 49.3-т Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн эрүү, иргэн, захиргаа, зөрчлийн харилцааг зохицуулж буй нийтлэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх чиг үүргийн хүрээнд, уг судалгаагаар Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтийн бодит байдалд дүн шинжилгээ хийж, тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлүүд, тэдгээрийн үр дагавар, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг нөлөөллийг илрүүлсний үндсэн дээр хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж, зөвлөмж боловсруулахыг зорьсон болно.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.2-т заасны дагуу тус хуульд хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн гурван үе шаттайгаар хийв.

¹ Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээг 2018 онд хийсэн байна. <https://forum.parliament.mn/projects/10658>

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

Төлөвлөх үе шатны зорилго нь үнэлгээ хийх хүрээг тогтоож, түүнд тохирсон шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлоход чиглэгдэнэ. Энэ үе шатанд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- 1) Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох;
- 2) Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох;
- 3) Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох;
- 4) Харьцуулах хэлбэрийг сонгох;
- 5) Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох;
- 6) Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох.

1.1 Үнэлгээ хийх шалтгаан

Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлалд заасны дагуу хууль тогтоомж нь тухайн харилцааг зохицуулж чадаж байгаа эсэх болон тухайн хууль тогтоомжийн нийгэмд үзүүлж байгаа эерэг, сөрөг нөлөөллийг илрүүлэхийн тулд үнэлгээний ажлыг эхлэхээс өмнө үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлно.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад гэрч, хохирогчийн амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, тэднийг мэдээллээр хангах, дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн үндсийг 2013 онд Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулиар тогтоосон бөгөөд 2018 онд тус хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийсэн байна. Энэ удаагийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээг удиртгалд дурдсан эрх зүйн үндэслэл, шаардлагаас гадна дараах шалтгааны улмаас гүйцэтгэсэн болно. Үүнд:

1. Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх явцад түүний зохицуулалт бодит байдалтай нийцээгүй, тухайн харилцааг зохицуулах боломжгүй, эсхүл нийгмийн харилцааны өөрчлөлт, хөгжлөөс хоцорсон, зайлшгүй зохицуулах ёстой харилцааг хамарч зохицуулаагүй, эсхүл тэдгээрээс улбаалсан сөрөг үр дагавар бий болсон;
2. Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, хангах талаарх үүргээ хангалтгүй биелүүлж байгаа;

1.2 Үнэлгээ хийх хүрээ

Үнэлгээний хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд чухал ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх хамгийн гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэдэг.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51.4 дэх хэсэгт “Хууль тогтоомжийн зохицуулах харилцааны онцлог, асуудлаас хамааран хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ хийхдээ хууль тогтоомжид бүхэлд нь, эсхүл түүний зарим зүйл, хэсэг, заалтыг сонгож болно” гэж заасны дагуу Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн дараах заалтын хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлсэн болно. Үүнд:

Хүснэгт.1. Үнэлэх зүйл, заалт

№	Үнэлгээ хийх хуулийн зүйл, заалт	Зохицуулалтын агуулга
1.	4 дүгээр зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт	4.1.1."гэрч, хохирогч" гэж Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан гэрч, хохирогчийг, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд заасан гэрчийг;
2.	13 дугаар зүйл.Аюулгүй газарт түр байрлуулах	13.1.Шаардлагатай тохиолдолд энэ хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан насанд хүрсэн гэрч, хохирогчийг өөрийнх нь зөвшөөрснөөр, насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг түүний эцэг, эх, хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, эсхүл хүүхдийн эрхийг хамгаалах байгууллагын зөвшөөрснөөр аюулгүй байдал хангагдсан газарт бодит аюул, заналхийлэл арилах хүртэл хугацаанд түр байрлуулна.
3.	21 дүгээр зүйл.Хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам	21.5.Энэ хуулийн 7.1.3-7.1.9-д заасан аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална. Энэ хуулийн 10.2-т заасан бүсэд биечилсэн хамгаалалтыг хэрэгжүүлэх журмыг батлахдаа холбогдох байгууллагын саналыг харгалзана.
4.	23 дугаар зүйл.Хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх байгууллага, түүний үүрэг	23.1.Хамгаалалтын арга хэмжээг дараах байгууллагууд өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлнэ: 23.1.1.цагдаагийн алба; 23.1.2.мөрдөх алба; 23.1.3.Тахарын алба; 23.1.4.Авлигатай тэмцэх газар; 23.1.5.Тагнуулын ерөнхий газар.

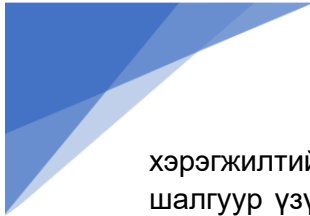
1.3 Үнэлгээ хийх шалгуур үзүүлэлт

Аргачлалын 3 дугаар зүйлийн 3.4-т Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг тодорхойлоход сонгох шалгуур үзүүлэлтүүдийн жагсаалтыг тусгасан. Үнэлгээ хийх асуудал тодорхой болсон үед тодорхой 1 шалгуур үзүүлэлтийг сонгон авах бөгөөд зөвхөн 1 шалгуур үзүүлэлтээр тухайн асуудалд бүрэн үнэлэлт өгөх боломжгүй тохиолдолд 2 болон түүнээс дээш шалгуур үзүүлэлтийг сонгох боломжтой.

Аргачлалд дурдсан шалгуур үзүүлэлтээс уг аргачлалын 3.4.1-д заасан “Зорилгод хүрсэн түвшин”, 3.4.4-т заасан “Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал” болон 3.4.5-д заасан “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтийг сонгов. “Зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлтээр тухайн хууль тогтоомж хэрэгжиж эхэлснээс хойших хугацаанд хуулийн зорилго, зорилтдоо хүрсэн эсэхийг, “Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал” шалгуур үзүүлэлтээр иргэд, хуулийн этгээдээс хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлснээр гарсан үр дагаврыг хэрхэн хүлээн авч байгааг буюу хууль тогтоомжийг нийгэм хүлээн зөвшөөрч, сайн дураар сахин биелүүлж байгаа эсэхийг, “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтээр тухайн хууль тогтоомжийн зохицуулалт хэрхэн хэрэгжиж байгаа, түүний эерэг болон сөрөг үр дагавар хэрэгжүүлэхэд хүндрэл гарч байгаа эсэхийг тус тус тодорхойлно.

1.4 Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр

Хууль тогтоомж хэрэгжсэнээр нийгмийн харилцаанд гарсан эерэг, сөрөг өөрчлөлтүүдийг олж тодорхойлоход харьцуулах хэлбэрүүдийг ашигладаг. Хуулийн

хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхдээ үнэлэх болсон шалтгаан, үнэлгээний хүрээ, шалгуур үзүүлэлт зэргийг харгалзан дор дурдсан харьцуулах хэлбэрүүдээс сонгоно. Үүнд:

1. Байх ёстой болон одоо байгаа;
2. Хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх болон хууль тогтоомж батлагдсанаас хойших;
3. Хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойших;
4. Тохиолдол судлах.

Эдгээр дөрвөн төрлийн харьцуулах хэлбэрээс “байх ёстой болон одоо байгаа”, “тохиолдол судлах” хэлбэрүүдийг сонголоо. Ийнхүү харьцуулан судлах нь Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтыг боловсронгуй болгох ажлын хэрэгцээнд зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэв.

Хүснэгт.2. Тогтоосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирох харьцуулах хэлбэр

№	Шалгуур үзүүлэлт	Харьцуулах хэлбэр
1.	Зорилгод хүрсэн түвшин	Байх ёстой болон одоо байгаа: Хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш гарсан үр дагавар (одоо байгаа нөхцөл байдал)-ыг бодитой хэмжиж тогтоосон үзүүлэлтүүдийг тухайн хууль тогтоомжоор тогтоосон шаардлага, норм, хугацаа, давтамж, хэмжиж болохуйц тодорхой тоогоор илэрхийлэгдсэн тоон үзүүлэлттэй харьцуулах хэлбэрээр хууль тогтоомжийн зорилгын хэрэгжилт ямар түвшинд байгааг тогтооно.
2.	Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал	Хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш: Хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдсөнийг он дарааллаар судалж тогтооход чиглэгдэнэ.
3.	Практикт нийцэж байгаа байдал	Тохиолдол судлах: Хууль тогтоомж (түүний зүйл, хэсэг, заалт), эсхүл үнэлгээний хүрээгээр тогтоосон ижил төстэй эрх зүйн хэм хэмжээ өөр, өөр орчин нөхцөлд (бусад улсад, өөр орон нутагт гэх мэт) хэрэгжиж байгаа байдлыг харьцуулан дүн шинжилгээ хийхийг хэлнэ.

1.5 Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох

Энэхүү үнэлгээг хийхдээ Аргачлалын “практикт нийцэж байгаа байдал”, “зорилгод хүрсэн түвшин”, “хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгож авсан. Уг шалгуур үзүүлэлтийг томъёолж, дараах асуултыг боловсруулав.

- ***Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 1.*** Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн зохицуулалтууд нь зорилгодоо нийцэж байгаа эсэх?
- ***Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 2.*** Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш нөхцөл, байдал хэрхэн өөрчлөгдсөн байна вэ?

-
- **Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 3.** Гэрч, хохирогчийн хамгаалах тухай хууль практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хүндрэл, бэрхшээл үүсгэж байгаа эсэх?

1.6 Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхэд тоон болон чанарын мэдээлэл ашиглах ба дараах аргуудаас сонгож ашиглана.

1. Бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах;
2. Холбогдох субъектээс судалгаа авах;
3. Шинжээчдийн зөвлөгөөн зохион байгуулах;
4. Биечлэн судалгаа хийх.

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд үнэлгээ хийх хуулийн зүйл, заалтын зорилгод хүрсэн түвшин, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал, практик хэрэгжилтийг үнэлэх зорилгоор бодлогын баримт бичиг, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын тайлан уншиж судлах, өмнөх хэрэгжилтийн үнэлгээний тайлантай танилцах, бусад хууль тогтоомжтой харьцуулалт хийх зэрэг аргаар хэрэгцээтэй мэдээлэл олж авсан ба аргачлалын дараах аргыг ашигласан болно. Үүнд:

- Аргачлалын 3.7.3.1-д заасны дагуу “Бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах” хүрээнд: Гэрч хохирогчийн хамгаалах тухай хууль, Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль болон ном, гарын авлага, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, судалгааны тайлан, статистикийн тоо баримт цуглуулж, дүн шинжилгээ хийсэн болно.
- Аргачлалын 3.7.3.2-т заасны дагуу “Холбогдох субъектээс судалгаа авах” хүрээнд: Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай 2018 онд УИХ-д өргөн мэдүүлсэн Хууль зүйн байнгын хорооны хуулийн төсөлтэй холбогдуулсан гүйцэтгэсэн Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд яамд, байгууллагаас ирүүлсэн санал, Гэрч, хохирогчийг хамгаалалтын талаар ЦЕГ-ын нийтэлсэн үйл ажиллагааны тайлан, мэдээтэй тус тус танилцсан болно.

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтад хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхдээ эх сурвалж судлах, холбогдох субъектээс судалгаа авах аргаар дараах материалыг цуглуулж үнэлгээ хийхэд ашигласан.

Бэлэн мэдээллийг цуглуулах хүрээнд:

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль, 2013 он.
2. Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль, 2012 он.
3. Эрүүгийн хууль, 2015 он.
4. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, 2017 он.
5. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, 2016 он.
6. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль, 2017 он.
7. Шүүхийн тухай хууль, 2021 он.
8. Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам, 2021 он.
9. Шүүгч, түүний гэр бүлийн гишүүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул занал учрах нөхцөл үүссэн үед хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх журам, 2021 он.
10. Тахарын албаны тухай хууль, 2013 он. *Энэ хуулийг 2016 оны 07 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон.*

Хоёр. Ном, өгүүлэл, судалгааны тайлан

1. Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, “Монгол Улс дахь хүн худалдаалах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, хүн худалдаалах гэмт хэрэгт өртөмтгий болон тэсвэртэй байдлын суурь” судалгааны тайлан, УБ., 2022 он.
2. Нээлттэй нийгэм форум, “Гэрч, хохирогчийн хамгаалалт” бодлогын судалгааны тайлан, УБ., 2019 он.
3. Тогтвортой хөгжлийн санаачлага ТББ, “Монгол улсын хүүхэд хамгааллын тогтолцооны зураглал”, Судалгааны тайлан, УБ., 2021 он.
4. Улсын дээд шүүхийн 2023 оны ажлын тайлан, УБ, 2024 он.
5. Улсын дээд шүүхийн 2022 оны ажлын тайлан, УБ, 2023 он.
6. Улсын дээд шүүхийн 2021 оны ажлын тайлан, УБ, 2022 он.
7. Улсын дээд шүүхийн 2020 оны ажлын тайлан, УБ, 2021 он.
8. Ц.Цогт, Шүүгчийн аюулгүй байдал, Шүүх эрх мэдэл-мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл(2022 оны №1 тусгай дугаар), УБ хот, 2022 он.
9. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2022, УБ 2023 он.
10. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2021, УБ, 2022 он.
11. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2020, УБ, 2021 он.

Гурав. Цахим эх сурвалж

1. Ш.Шинэбаяр Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, Цагдаагийн ахмад, Гэрч хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн үйл ажиллагааны

тухай, УБ., 2019 он, Цагдаагийн ерөнхий газрын албан ёсны цахим хуудас,
Холбоос: <https://police.gov.mn/p/3791>

Холбогдох субъектээс судалгаа авах хүрээнд:

Нэг. Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар судалгаа, бусад мэдээлэл

1. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай 2018 онд УИХ-д өргөн мэдүүлсэн Хууль зүйн байнгын хорооны хуулийн төсөлтэй холбогдуулсан гүйцэтгэсэн Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд яамд, байгууллагаас ирүүлсэн санал;
2. Гэрч, хохирогчийг хамгаалалтын талаар ЦЕГ-ын нийтэлсэн үйл ажиллагааны тайлан, мэдээ.

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

Үнэлэх үе шатанд, Аргачлалын “Практикт хэрэгжиж буй байдал”, “Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал” болон “Зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлтийн томъёоллын дагуу Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1, 13 дугаар зүйлийн 13.1, 21 дүгээр зүйлийн 21.5, 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх заалтуудын хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэллээ.

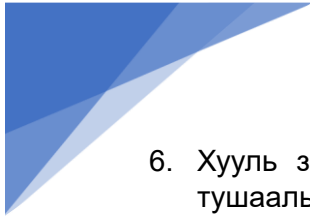
Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэж заасан. Энэ хүрээнд Улсын Их Хурлаас 2013 оны 7 дугаар сарын 5-ны өдөр Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийг баталсан ба тус хуулийн 25.1.1-д заасны дагуу “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх үндэсний хөтөлбөр” хэрэгжиж байна. Түүнчлэн бодлогын баримт бичгүүдэд гэрч, хохирогчийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох тухай тусгасан байдаг. Үүнд:

- Монгол Улсын Засгийн Газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 5.3.6-д “Гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдал, нууцлалыг хамгаалах чиглэлээр эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож гэрч, хохирогчийн хамгаалалтын цогц механизмыг бүрдүүлнэ” гэж;
- Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.4.5-д “Гэмт хэргийн хохирогч болсон хүүхэд, хүүхдийн тэтгэмж тогтоох болон газар өмчлөх эрх нь хөндөгдсөн төлбөрийн чадваргүй иргэний хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хангах хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ” гэж;
- Монгол Улсын Засгийн Газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.2.1.14.-т “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эсрэг гэмт хэргийг мөрдөн шалгах алба шинээр байгуулж, хохирогчийн эрхийг хангах, хохирол барагдуулах үйл ажиллагааг шинэ шатанд гаргана.” гэж тус тус заасан.

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль нь 2013 онд батлагдсанаас хойш нийт 5 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон ба тус хуультай холбогдох дараах эрх зүйн актууд байна.

Хүчин төгөлдөр үйлчилж буй журам

1. Хууль зүйн сайдын 2014 оны 07 дугаар сарын 02-ны өдрийн А/110 дугаар тушаалын хавсралт Гадаад төрхийг өөрчлөх аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам;
2. Хууль зүйн сайдын 2021 оны 07 дугаар сарын 02-ны өдрийн А/111 дүгээр тушаалын хавсралт Гэрч, хохирогчийн баримт бичгийг солих журам;
3. Хууль зүйн сайдын 2014 оны А/112 дугаар тушаалын хавсралт Гэрч, хохирогчийн мэдээллийн нууцлалыг хангах аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам;
4. Хууль зүйн сайдын 2014 оны А/113 дугаар тушаалын хавсралт Гэрч, хохирогчийг тусгай техник хэрэгслийн жагсаалт, хэрэгслээр хангах, хэрэглэх журам;
5. Эрүүл мэндийн сайд, Хууль зүйн сайдын хамтарсан 2014 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн А/356, А/182 дугаар тушаалын хавсралт Гэрч, хохирогчид эрүүл мэндийн туслалцаа үзүүлэх журам;

-
6. Хууль зүйн сайдын 2016 оны 04 дүгээр сарын 07-ны өдрийн МН/101 дүгээр тушаалын хавсралт Нүүлгэн шилжүүлэх журам;
 7. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 05 дугаар сарын 14-ны өдрийн А/107 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт Цагдан хоригдож байгаа болон хорих ял эдэлж байгаа гэрч, хохирогчийг хамгаалах журам;
 8. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дүгээр сарын 08-ны өдрийн А/73 дугаар тушаалын хавсралт Гэрч, хохирогчийг аюулгүй газарт түр байрлуулах аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам;

Гэрээ

1. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дугаар сарын 08 -ны өдрийн А/77 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт Гэрч, хохирогчийн мэдээллийн нууцлалыг хангахад хамтран ажиллах гэрээ;
2. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 04 дугаар сарын 08 -ны өдрийн А/77 дугаар тушаалын хоёрдугаар хавсралт Гэрч, хохирогчийг нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл болон тусгай техник, хэрэгслээр хангах хамгаалалтын арга хэмжээний гэрээ;
3. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дугаар сарын 08 -ны өдрийн А/77 тушаалын гуравдугаар хавсралт Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дугаар сарын 08 -ны өдрийн А/77 дугаар тушаалын тавдугаар хавсралт Биечилсэн хамгаалалтын арга хэмжээний гэрээ;
4. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дугаар сарын 08 -ны өдрийн А/77 дугаар тушаалын дөрөвдүгээр хавсралт Гэрч, хохирогчийг аюулгүй газарт түр байрлуулах хамгаалалтад авах гэрээ;
5. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дугаар сарын 08 -ны өдрийн А/77 дугаар тушаалын тавдугаар хавсралт Биечилсэн хамгаалалтын арга хэмжээний гэрээ;
6. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 05 дугаар сарын 14-ний өдрийн А/107 дугаар тушаалын хоёрдугаар хавсралт Хамгаалалтын арга хэмжээг хамтран хэрэгжүүлэх байгууллагатай ажиллах гэрээ;
7. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 05 дугаар сарын 14-ны өдрийн А/107 дугаар тушаалын гуравдугаар хавсралт Гэрч, хохирогч хамгаалалтын арга хэмжээнд хамтран ажиллах гэрээ;
8. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 05 дугаар сарын 14-ны өдрийн А/107 дугаар тушаалын дөрөвдүгээр хавсралт Насанд хүрээгүй гэрч, хохирогч хамгаалалтын арга хэмжээнд хамтран ажиллах гэрээ;

Манай улсад гэрч хохирогчийг хамгаалах эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр боловсруулж, баталсан нэлээдгүй эрх зүйн баримт бичгүүд хүчин төгөлдөр үйлчилж байх боловч эдгээр журмуудын хүрээнд гэрч, хохирогч хамгааллын үйлчилгээ үр дүнтэй хэрэгжиж буй эсэх дээр хэрэгжилтийн үр дүнг дүгнэсэн судалгааны тайлан, мэдээлэл байхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл тус журмуудын харилцан уялдааг шалгаж, журмаар зохицуулсан харилцаа нь Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нийцэж буй эсэх, мөн хуулиар хориглоогүй зүйлийг хориглосон эсэх гээд журмуудад хяналт-шинжилгээ хийсэн, хэрэгжилтийг үнэлсэн судалгаа байхгүй байгаа нь гэрч, хохирогчийг хамгаалах харилцааг зохицуулсан эрх зүйн баримт бичгүүдийн тоог олшруулах хандлагатай байна. Иймд Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуультай холбогдон гарсан 8 журмын хэрэгжилтэд үнэлгээ хийж, хуулиар зохицуулах болон журмаар зохицуулах харилцаанд шалгуур тавих шаардлагатай байна.

3.1 Зорилгод хүрсэн түвшин

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 1. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн зохицуулалтууд нь зорилгодоо нийцэж байгаа эсэх?

4 дүгээр зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

4.1.1. "гэрч, хохирогч" гэж Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан гэрч, хохирогчийг, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд заасан гэрчийг;

Практикт гэрч, хохирогчийг сүрдүүлэх, дарамтлах, хуурч мэхлэх, мөнгө өгөх, гуйх, ятгах, заналхийлэх зэрэг хэлбэрээр тэдэнд нөлөөлөх явдал гарсаар байгаа бөгөөд үүний улмаас гэрч, хохирогч мэдүүлэг өгөхгүй байх, эсхүл худал мэдүүлэг өгөх, сэтгэл зүйн хувьд хэвийн байдлаа алдах, амиа хорлох, амиа хорлох оролдлого хийх зэрэг үйлдэл гарч байгааг судлаачид тэмдэглэсэн байдаг.² Мөн олон улсын хэмжээнд дөрвөн гэрч тутмын нэг нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад өөрийн мэдүүлгээс буцдаг тул хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд бэрхшээл учирч, бодит үр дүнд сөргөөр нөлөөлдөг гэж үздэг.³

Иймд гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зорилтыг хангахад гол үүрэг гүйцэтгэдэг гэрч, хохирогчийг хамгаалах, тэдний аюулгүй байдлыг хангах нь Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн гол зорилго юм. Тус хуулийн хамгааллын үйлчлэх хүрээ нь гэрч болон хохирогчийг хуулийн нэр томъёонд хэрхэн тодорхойлсноор хязгаарлагдах үндэслэлтэй байх тул хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэх суурь нөхцөл болж байна. Хүснэгт 3-т хохирогчийг тодорхойлсон хуулийн зохицуулалтуудыг харьцуулах замаар дүн шинжилгээ хийв.

Хүснэгт 1. Хохирогчийг тодорхойлсон тодорхойлолтууд

Д/д	Хууль	Хуулийн тодорхойлолт
1	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль (2013)	4.1.1. "гэрч, хохирогч" гэж Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан гэрч, хохирогчийг, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд заасан гэрчийг;
2	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (2017)	8.1.1. Гэмт хэргийн улмаас амь нас, эрүүл мэнд, бусад эрх, эрх чөлөө, эд хөрөнгийн болон эд хөрөнгийн бус хохирол хүлээсэн хүн, хуулийн этгээдийг хохирогч гэнэ.
3	Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль (2012)	3.1.2. " хохирогч " гэж Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн, хохирогчоор тогтоосон эсэхээс үл шалтгаалан хүн худалдаалахын улмаас эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхол нь зөрчигдсөн хүнийг;
4	Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль (2017)	5.1.2. Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч гэж гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас сэтгэл санаа, эдийн засаг, бие махбод, бэлгийн халдашгүй байдлаараа хохирсон хүнийг хэлнэ.
5	Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль (2017)	3.2. " Хохирогч " гэж зөрчлийн улмаас эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь зөрчигдсөн хүн, хуулийн этгээдийг хэлнэ.

² Засгийн газрын 2015 оны 346 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, тусалцаа үзүүлэх үндэсний хөтөлбөр.

³ Нээлттэй нийгэм Форум, Гэрч, хохирогчийн хамгаалалт, Бодлогын судалгааны тайлан, 6 дах тал, УБ., 2019 он.

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд хохирогчийг “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан...хохирогчийг” гэж тодорхойлжээ. Процессын хувьд гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах, тусалцаа үзүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхийн тулд эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрийн дагуу “**эрүүгийн хэрэг**” үүссэн байхыг шаарддаг.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд зааснаар хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд мөрдөгчийн санал, гэрч, хохирогч, өмгөөлөгчийн хүсэлтийг үндэслэн прокурор, шүүхийн шатанд прокурорын санал, гэрч, хохирогч, өмгөөлөгчийн хүсэлтийг үндэслэн шүүгч Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан аюулгүй байдлын хамгаалалтыг хэрэглэх шийдвэр гаргана.⁴

Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хуульд хохирогчийг өргөн хүрээнд тодорхойлсон байх бөгөөд хохирогч нь заавал хохирогчоор тогтоогдсон эсэхээс үл шалтгаалан үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагад шууд хандан хохирогчоор бүртгэгдэж болохоор заасан нь хохирогчдод ээлтэй зохицуулалт болжээ. Гэтэл Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн үйлчлэлд зөвхөн Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар хохирогчоор тогтоогдсон (шүүх, прокурор, мөрдөн байцаагчийн шийдвэрт үндэслэн) хүн хамаарагдахаар заасан байна. Энэ нь **хохирогч** хууль хяналтын байгууллагад хандаагүй тохиолдолд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль болон Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан хамгааллын үйлчилгээг авах боломжгүйг харуулж байна.⁵

Энэ нь хохирогчийг тодорхойлсон хуулийн заалт хооронд агуулгын зөрүү буюу хийдэл байгааг харуулах ба түүний нөлөөгөөр хүн худалдаалах гэмт хэргийн хохирогч болсон олон хүн хуулийн дагуу шаардлагатай хамгааллын тусалцаа авч чадахгүйд хүрдэг тухай үйлчилгээ үзүүлэгч Төрийн бус байгууллагуудын төлөөллүүд ярилцлагадаа дурдаж байлаа. Тухайлбал, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хүрээнд хамгаалалтын арга хэмжээг авахын тулд зайлшгүй Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан гэрч, хохирогчоор тогтоогдсон байхаар заасан нь хохирогч хуулийн байгууллагад хандаж тусламж, дэмжлэг авч чадахгүйд хүргэдэг байна.⁶

Дүгнэвэл, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулиар хохирогч нь заавал хохирогчоор тогтоогдсон эсэхээс үл шалтгаалан үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагад хандан хохирогчоор бүртгэгдэж, хамгаалалтын арга хэмжээ авах эрх нь шууд нээгдэх боломжгүй байна. Тус хуулийн үйлчлэлд зөвхөн Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар хохирогчоор тогтоогдсон (шүүх, прокурор, мөрдөн байцаагчийн шийдвэрт үндэслэн) хүн хамаарахаар заасан байна. Иймд Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулиар “хохирогч”-ийг тодорхойлсон тодорхойлолтод “*эрүүгийн хэрэг*” үүсгэж *хохирогчоор тогтоосон байх* шаардлага тавьсан нь хохирогчийн эрхийг бүрэн хамгаалах нөхцөлд хүрч чадахгүй байдал үүсгэж байна.

⁴ Монгол Улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (2017), 13.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг.

⁵ Монгол Улс дахь хүн худалдаалах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, хүн худалдаалах гэмт хэрэгт өртөмтгий болон тэсвэртэй байдлын суурь судалгаа, (УБ, 2022), IRIM судалгааны хүрээлэн, Холбоос: <https://mongolia.iom.int/sites/g/files/tmzbd1611/files/documents/mongol-uls-dakh-khun-khudaldaalakh-gemt-khergiyn-suur-sudalgaa.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2024.10.04, 85 дахь тал.

⁶ Мөн тэнд

13 дугаар зүйл. Аюулгүй газарт түр байрлуулах

13.1. Шаардлагатай тохиолдолд энэ хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан насанд хүрсэн гэрч, хохирогчийг өөрийнх нь зөвшөөрснөөр, насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг түүний эцэг, эх, хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, эсхүл хүүхдийн эрхийг хамгаалах байгууллагын зөвшөөрснөөр аюулгүй байдал хангагдсан газарт бодит аюул, заналхийлэл арилах хүртэл хугацаанд түр байрлуулна.

13.2. Насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг хамгаалах асуудлыг нарийвчлан зохицуулсан стандартыг холбогдох байгууллагаар батлуулан мөрдөж ажиллана.

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 13 дугаар зүйл “Насанд хүрсэн гэрч, хохирогчийг өөрийнх нь зөвшөөрснөөр, насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг түүний эцэг, эх, хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, эсхүл хүүхдийн эрхийг хамгаалах байгууллагын зөвшөөрснөөр аюулгүй байдал хангагдсан газарт бодит аюул, заналхийлэл арилах хүртэл хугацаанд түр байрлуулна. Насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг хамгаалах асуудлыг нарийвчлан зохицуулсан стандартыг холбогдох байгууллагаар батлуулан мөрдөж ажиллана” гэж заасан.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 04 дүгээр сарын 08-ны өдрийн А/73 дугаар тушаалын хавсралтаар “Гэрч, хохирогчийг аюулгүй газарт түр байрлуулах аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам”-ыг баталсан. Тус журмын 2.2 дугаар хэсэгт “Хамгаалах болон тусгай хамгаалах байр нь MNS 6040:2009 Монгол Улсын стандартын шаардлагыг хангасан байх бөгөөд үйл ажиллагааны дотоод журамтай байна.” гэж заасан байна. Тодруулбал, дээрх журмаар насанд хүрсэн иргэний тусгай хамгаалах байр нь MNS 6040:2009 Монгол Улсын стандартын шаардлагыг хангасан байх шаардлагатай байна.

Үүнээс харвал насанд хүрсэн гэрч, хохирогчийн “стандартын шаардлага хангасан тусгай хамгаалах байранд байх” эрхийг журмаар хамгаалсан бол насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийн “стандартын шаардлага хангасан тусгай хамгаалах байранд байх” эрхийг Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулиар хамгаалсан ялгавартай зохицуулалт болсон байна.

Иймд, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд насанд хүрсэн гэрч, хохирогчийн “стандартын шаардлагыг хангасан тусгай хамгаалах байранд байх” эрхийг хамгаалсан зохицуулалт оруулах шаардлагатай байна.

21 дүгээр зүйл. Хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам

21.5. Энэ хуулийн 7.1.3-7.1.9-д заасан аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална. Энэ хуулийн 10.2-т заасан бүсэд биечилсэн хамгаалалтыг хэрэгжүүлэх журмыг батлахдаа холбогдох байгууллагын саналыг харгалзана.

Улсын хэмжээнд одоогоор ХЗДХЯ-д бүртгэлтэй нийт 880 хууль, 2765 захиргааны хэм хэмжээний акт үйлчилж байна. Энэ нь хууль болон журмаар зохицуулах харилцааны заагийг тодорхойлж өгөөгүйтэй холбоотой гэж үзэж байна. Хуулиар зохицуулбал зохих харилцааг журмаар зохицуулснаар хүний эрхэд халдах, хүний эрхийг хязгаарлах, эрх мэдлийн төвлөрөл бий болгох ноцтой үр дагаварт хүргэдэг.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024-2028 онд баримтлах стратеги төлөвлөгөөний төслийг танилцуулах Парламент 2.0 “Гурван төгөлдөршил” хэлэлцүүлэгт дурдагдсан эрх

зүйн орчныг сайжруулах нэг гол тодорхойлолт нь “Иж бүрэн зохицуулалттай, ойлгомжтой хууль” батлах явдал юм. Хуулийг иж бүрэн зохицуулалттай, тодорхой, ойлгомжтой болгож, хууль болон журмаар зохицуулах харилцааны заагийг тодорхойлсноор дараах эерэг үр дагавар гарна⁷ гэж үзжээ. Үүнд:

- Харилцааны нэг тал болох байгууллага журам баталж байгааг багасгаснаар хүний эрхийг зөрчих эрсдэлийг бууруулна;
- Хууль болон журмын зохист харилцааг хангаж, иж бүрэн, ойлгомжтой байх эрх зүйн үндсийг бий болгоно;
- Үндэслэл, судалгаа, нотолгоо, хууль хэрэглээний практикт суурилсан хууль тогтоох ажиллагааг хөгжүүлнэ.

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 21.5 дахь заалтыг үндэслэн Монгол Улсын Хууль зүйн сайд 2014 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдөр А/112 дугаартай тушаалаар “Гэрч, хохирогчийн мэдээллийн нууцлалыг хангах аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх журам”-ыг баталсан. Тус журам нь 3 зүйл, 12 хэсгээс бүрдсэн байх бөгөөд агуулгын хувьд өргөн цар хүрээтэй биш байна. Түүнчлэн тус журам нь Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн 16 дугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт заасан “...хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” гэсэн иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөтэй холбоотой зохицуулалттай байна. Иймд Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 7.1.3-7.1.9-д заасан аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэглэх харилцааг журмаар бус хуулиар зохицуулах нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 17 дахь хэсэг болон Монгол Улсын Их Хурлын 2024-2028 онд баримтлах стратеги төлөвлөгөөнд нийцнэ гэж үзлээ.

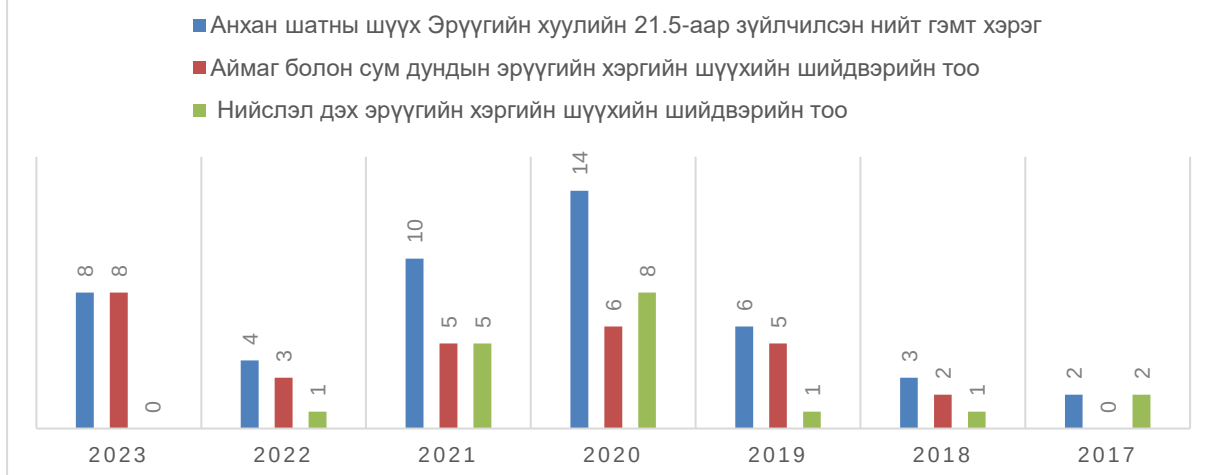
Монгол Улсын Эрүүгийн хууль (2015)-ийн 21.5 дугаар зүйлд “Гэрч, хохирогч, шинжээч, орчуулагч, хэлмэрчид хууль бусаар нөлөөлөх” гэмт хэргийг зүйлчилсэн байдаг. Тус гэмт хэрэг нь гэрч, хохирогчийг зориуд худал мэдүүлэг өгүүлэх ... зорилгоор өөрт нь, ойр дотны хүнд нь хүч хэрэглэсэн, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн, эсхүл ашиг сонирхолд нь ноцтой хохирол, хор уршиг учруулахаар сүрдүүлсэн, эсхүл ятгасан, шан харамж амласан, өгсөн байхыг⁸ ойлгоно. Гэрч, хохирогчийн хамгаалалт үр дүнтэй хэрэгжиж буй эсэхийг хэмжих нэг шалгуур үзүүлэлт нь тус гэмт хэргийн гаралтын тоо байж болох тул График 1-т ЭХ-ийн 21.5 дугаар зүйлээр зүйчилсэн шүүхийн шийдвэрийн статистик мэдээг авч үзэв.

График.1. 2017-2023 оны хоорондох Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 21.5 дугаар зүйлээр зүйлчилсэн шүүхийн шийдвэрийн Статистик мэдээ

⁷ Д.Амарбаясгалан, Улсын Их Хурлын дарга, Монгол Улсын Их Хурлын 2024-2028 онд баримтлах стратеги төлөвлөгөөний төслийг танилцуулах Парламент 2.0 “Гурван төгөлдөршил” хэлэлцүүлэг, (УБ, Төрийн ордон, 2024.09.30).

⁸ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль (2015), 21.5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг.

2017-2023 оны статистик мэдээ

Эх сурвалж 1. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан, Холбоос: <https://shuukh.mn/>

Тус графикаас дүгнэвэл, 2017-2023 оны хооронд “Гэрч, хохирогч, шинжээч, орчуулагч, хэлмэрчид хууль бусаар нөлөөлөх” гэмт хэрэгтэй холбоотой нийт 47 шүүхийн шийдвэр байгаагаас 29 хэрэг буюу 62% нь хөдөө орон нутагт үйлдэгдсэн гэмт хэрэг байна. Иймд гэрч, хохирогчийг хамгаалах үйл ажиллагаа буюу гэрч, хохирогчийг хууль бус нөлөөллөөс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх механизм хөдөө орон нутагт сул байна гэж дүгнэхээр байна.

3.2 Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 2. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш нөхцөл, байдал хэрхэн өөрчлөгдсөн байна вэ?

23 дугаар зүйл. Хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх байгууллага, түүний үүрэг

23.1. Хамгаалалтын арга хэмжээг дараах байгууллагууд өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлнэ:

23.1.1. цагдаагийн алба;

23.1.2. мөрдөх алба;

/Энэ заалтыг 2020 оны 04 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон./

23.1.3. Тахарын алба;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон./

23.1.4. Авлигатай тэмцэх газар;

23.1.5. Тагнуулын ерөнхий газар.

23.2. Энэ хуулийн 23.1-д заасан байгууллагууд нь тухайн байгууллагын даргын дэргэд гэрч, хохирогчийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий хамгаалалтын тусгай албатай байна.

Хуулийн 23.1-т заасны дагуу гэрч, хохирогчийн хамгаалалтын арга хэмжээг Цагдаагийн алба, Авлигатай тэмцэх газар, Тагнуулын ерөнхий газар хэрэгжүүлж байна. 2014-2016 оны хооронд Тахарын алба нь шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогчийг хамгаалах, яллагдагч, ялтныг хуяглан хүргэх, шүүгдэгч, оролцогчийг албадан ирүүлэх чиг үүрэг бүхий Монгол улсын Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлагаар ажиллаж байсан. Тахарын албаны тухай хууль 2016 оны 07 сарын 21-ний

өдөр хүчингүй болсонтой холбоотойгоор, Цагдаагийн албаны тухай хуулийн дагуу гэрч, хохирогчийг хамгаалах тусгайлсан чиг үүрэг цагдаагийн байгууллагад оногдож, Цагдаагийн ерөнхий газрын бүтэц, зохион байгуулалтад Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс 2016 оны 08 сарын 11-нд орсон.

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш нөхцөл, байдал хэрхэн өөрчлөгдсөнийг судлахын тулд гэрч, хохирогчийн хамгааллын арга хэмжээг голчлон хэрэгжүүлэгч байгууллага болох ЦЕГ-ын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн үйл ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийв.

Цагдаагийн ерөнхий газраас гаргасан 2024 оны эхний 08 сарын байдлаар бүртгэгдсэн гэмт хэргийн статистик мэдээллээс авч үзвэл:⁹

График.2. 2024 оны эхний 08 сарын байдлаар бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо

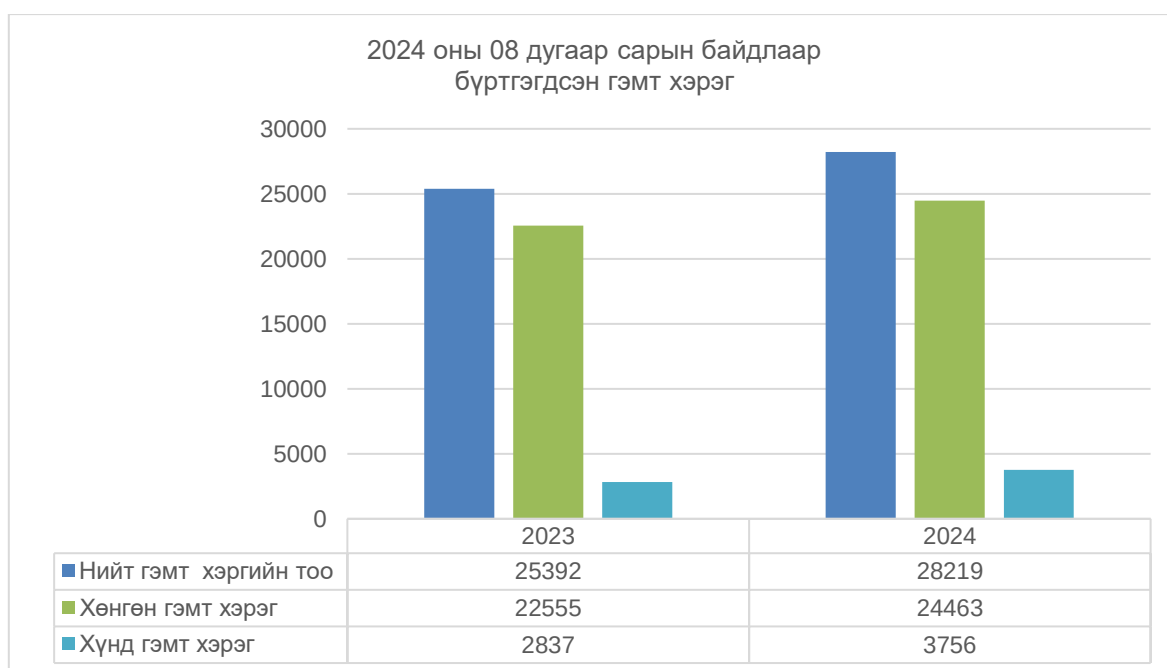

График 2-ыг тоймловол, 2023 оны байдлаар нийт гэмт хэргийн тоо 25392 бол 2024 оны эхний 8 сарын байдлаар 28219 болж өссөн үзүүлэлттэй байна. Үүнээс хөнгөн гэмт хэргийн тоо 2023 онд 22555 бол 2024 онд 24463 болж өссөн байна. Харин хүнд гэмт хэргийн тоо 2023 оны байдлаар 2837 бол 2024 онд 3756 болсон буюу 11.1 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

График.3. 2024 оны эхний 08 сарын байдлаар гэмт хэргийн улмаас хохирсон иргэдийн тоо

⁹ Цагдаагийн ерөнхий газрын статистик мэдээлэл, Сүүлд үзсэн: <https://police.gov.mn/a/7266>

2024 оны 08 дугаар сарын байдлаар
гэмт хэргийн улмаас хохирсон иргэд

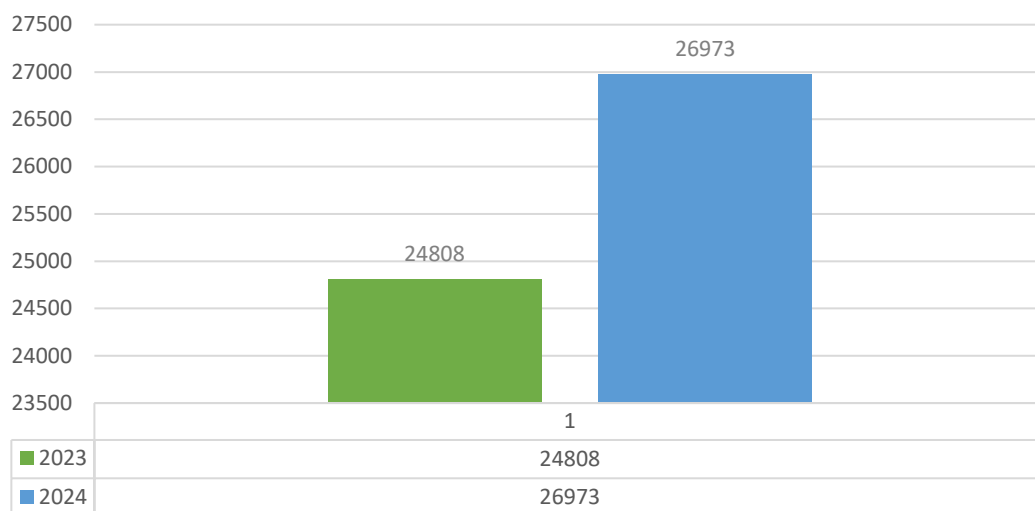

График 3-ыг тоймловол, гэмт хэргийн улмаас хохирсон нийт иргэний тоо 2023 оны байдлаар 24808 бол 2024 оны 8 дугаар сарын байдлаар 26973 болж өссөн буюу гэмт хэргийн улмаас хохирсон иргэний тоо 2165-аар (8.7 хувиар) өссөн үзүүлэлттэй байна.

График.4. Гэрч хохирогчийг хамгаалахад хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

График 4-ийг тоймловол, Цагдаагийн ерөнхий газрын гэрч, хохирогчийн хамгаалах хэлтэс нь 2023 оны I улиралд улсын хэмжээнд Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасны дагуу нийт 77 хамгаалалтын арга хэмжээгээр 77 хүний аюулгүй байдлыг хангаж ажилласан байна.¹⁰

¹⁰ Цагдаагийн ерөнхий газар, гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс, Холбоос: <https://police.gov.mn/a/6482>, Сүүлд үзсэн огноо: 2024.10.01.

Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд урьдчилан сануулах, тодорхой үйлдлийг хязгаарлах, биечилсэн хамгаалалт, мэдээллийн нууцлалыг хангах, нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл болон тусгай техник хэрэгсэл, харилцаа холбооны хэрэгслээр хангах, аюулгүй газарт түр байрлуулах, нүүлгэн шилжүүлэх, баримт бичгийг солих, гадаад төрхийг өөрчлөх зэрэг есөн хамгаалалтын аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээ авахаар тусгасан. Үүнээс Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс нь 2023 оны I улиралд улсын хэмжээнд урьдчилан сануулах арга хэмжээг түлхүү хэрэгжүүлсэн нь харагдаж байна.

График.5. Гэрч хохирогчийг хамгаалалтад авсан хүний тоо

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн холбогдох мэргэжилтэнтэй хийсэн ярилцлагад дурдсанаар дийлэнх тохиолдолд гэрч, хохирогчид урьдчилан сануулах арга, биечилсэн хамгаалалтад авах болон аюулгүй газарт түр байрлуулах арга хэмжээг авдаг ба тухайн хэргийн нөхцөл байдал, гэрч хохирогчийн хүсэлтээс хамааран аюулгүй байдлын арга хэмжээг дангаар болон хамтатган хэрэгжүүлдэг гэв. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс нь 2016 оноос хойш нийт 997 хамгаалалтын арга хэрэгжүүлж 1014 иргэнийг хамгаалалтад авсан байна.¹¹

Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх байгууллагууд нь гэрч, хохирогчийг хамгаалах үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулж, хүлээн зөвшөөрөгдсөн эсэхэд дүн шинжилгээ хийх зорилгоор 2014-2016 онд тус ажиллагааг бие даан хэрэгжүүлэгч байгууллага болох Тахарын алба болон одоо хэрэгжүүлэгч байгууллага болох ЦЕГ-ын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн үйл ажиллагааг дараах шалгууруудаар харьцуулав.

Хүснэгт.4. ЦЕГ-ын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс болон Тахарын албаны бие даасан байдлыг авч үзвэл: ¹²

№	Бие даасан байдлын нөхцөл	Тахарын алба	ЦЕГ-ын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс
---	---------------------------	--------------	---

¹¹Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн Эрүүгийн мөрдөгч, Цагдаагийн ахмад Ж.Бат-Эрдэнэтэй 2024 оны 07 дугаар сарын 08-ний өдөр хийсэн ярилцлагын хэсгээс.

¹² “Гэрч, хохирогчийн хамгаалалт”, Бодлогын судалгааны тайлан, УБ 2019 он, Нээлттэй нийгэм Форум, 39 дах тал

1.	Чиг үүрэг	- Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах; - Гэрч, хохирогчийг хамгаалах; - Яллагдагч, ялтныг хуяглан хүргэх; - Яллагдагч, гэрчийг албадан ирүүлэх; - Ялтан шилжүүлэх; - Оргон зайлсан яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах; - Хуульд заасан бусад чиг үүрэг.	- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах;
2.	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах	- Тахарын алба нь гэмт хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад гэрч, хохирогчийг хамгаалах, тэдэнд туслалцаа үзүүлэх ажлыг Тахарын албаны тухай хууль, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу хэрэгжүүлнэ. - Тахарын алба хорих ял эдэлж байгаа гэрч, хохирогчийг хамгаалалтад авах ажиллагааг зохион байгуулна. - Тахарын албаны хамгаалалтад гэмт хэрэгтэй тэмцэх бусад байгууллага өөрийн мөрдөн шалгаж байгаа гэмт хэргийн гэрч, хохирогчийг шилжүүлэн өгч болно.	- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль болон холбогдох бусад хууль, журмын дагуу хэрэгжүүлнэ.
3.	Бүтэц, зохион байгуулалт	Тойргийн тахарын албаны зохион байгуулалтын бүтцийг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална. Гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг хариуцсан нэгжтэй байна.	Цагдаагийн төв байгууллагын орон тооны дээд хязгаар, зохион байгуулалтын бүтцийг Засгийн газар тогтооно. Гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг хариуцсан нэгжтэй байна.
4.	Үйл ажиллагааны төсөв	Тахарын алба улсын төсвөөс санхүүжих бөгөөд төсөв нь түүний хуулиар хүлээсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх нөхцөлийг хангасан байна.	Цагдаагийн байгууллагын төсвийг улсын төсөвт тусгаж санхүүжүүлэх бөгөөд энэхүү төсөв нь цагдаагийн байгууллага үйл ажиллагаагаа шуурхай, тасралтгүй, үр дүнтэй явуулах шаардлагыг хангасан байна.
5.	Алба хаагчийн баталгаа	Тахарын албаны алба хаагчийн эрх, үүрэг, баталгаа болон хориглох зүйлийг Хууль сахиулагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиар зохицуулна.	Иргэн, албан тушаалтан хэн боловч цагдаагийн алба хаагчийн хууль ёсны үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцох, хуулиар хүлээсэн үүрэгт нь үл хамаарах ажил, үүрэг гүйцэтгэхийг шаардахыг хориглоно. Цагдаагийн алба

			хаагч болон түүний хамаарал бүхий этгээдийн амь нас, аюулгүй байдлыг цагдаагийн байгууллага хамгаална.
6.	Үйл ажиллагааны хяналт	Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь Монгол Улсын яамны эрх зүйн байдлын тухай хуульд заасны дагуу хяналт тавина. Шүүх, прокурорын байгууллага нь холбогдох хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хяналт тавина.	Дотоод хэргийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, гүйцэтгэх ажлаас бусад асуудлаар Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хууль, Монгол Улсын яамны эрх зүйн байдлын тухай хуульд заасны дагуу хяналт тавина.

Дүгнэвэл, Цагдаагийн ерөнхий газрын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс нь Тахарын албатай харьцуулахад үйл ажиллагааны чиг үүргийн хүрээнд хязгаарлагдмал шинжтэй болсон буюу зөвхөн гэрч, хохирогчийг хамгаалах үүрэгтэй болсон байна. Өөрөөр хэлбэл, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, яллагдагч, ялтныг хуяглан хүргэх, яллагдагч, гэрчийг албадан ирүүлэх, ялтан шилжүүлэх, оргон зайлсан яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах зэрэг чиг үүрэггүй байна. Түүнчлэн бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд Тахарын алба нь гэрч, хохирогчийг хамгаалах үндсэн чиг үүрэгт суурилан үүсгэн байгуулагдсан байгууллага бол одоогийн Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс нь Цагдаагийн ерөнхий газрын бүтцэд хамаарах нэгж байна.

Тахарын алба (2014-2016 онд) болон Цагдаагийн ерөнхий газрын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсээс (2016-2018 онд) нийт 262 гэрч, хохирогч, иргэнийг (хамаарал бүхий этгээд, гэмт хэрэг илрүүлэхэд ач холбогдол бүхий мэдээлэл, баримт сэлт өгөх болон бусад байдлаар туслалцаа үзүүлсэн хүн, шүүгч, прокурор) хамгаалалтад авч, нийт 179 аюулгүй байдлын хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлжээ.¹³

Одоогийн Цагдаагийн ерөнхий газрын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсээс гэрч, хохирогчийг хамгаалахад дараах хүндрэл гарч буйг холбогдох албаны хүмүүс онцолсон байна. Үүнд:

- Үүрэг гүйцэтгэх техник хэрэгсэл, автомашин, ажлын байр, хүний нөөцийн асуудлууд шаардлага хангах хэмжээнд хүрсэн хэдий ч, хэрэгцээ шаардлага өсөн нэмэгдэхээр байна;
- Гадаад улсаас хохирогч иргэнийг авчрах болон гадаадын иргэн, хүлээн авч, аюулгүй байдлын арга хэмжээг эрсдэлгүй зохион байгуулахад алба хаагчид мэргэших шаардлагатай байна;
- Гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах эрх бүхий байгууллагуудын ажлын уялдаа холбоо сайнгүй, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын үүрэг, оролцоо бага;
- Гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны нэгдсэн мэдээллийн сан байхгүй¹⁴ гэв.

¹³ Мөн тэнд, 40 дэх тал

¹⁴ Мөн тэнд, 11 дэх тал

Тахарын албыг буцааж сэргээх хэрэгцээ, шаардлагын талаар хууль зүйн салбарын зарим судлаачдын дэвшүүлсэн үндэслэлийг оруулав

Хууль зүйн ухааны доктор, дэд профессор О.Мөнхсайханы ярилцлагын хэсгээс:

Тахарын алба гэрч, хохирогчийг хамгаалах, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, яллагдагч, ялтныг хуяглан хүргэх, хуяглан харгалзах, оргон зайлсан яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах үндсэн чиг үүрэгтэй, үүгээрээ шүүн таслах ажиллагааны хэвийн нөхцөлийг бүрдүүлэхийг зорьдог. Эдгээр чиг үүрэг урд нь хангалттай хэрэгждэггүй байсан учраас Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль, Тахарын албаны тухай хууль зэргийг батлах, илүү үр нөлөөтэй шинэ бүтэц бий болгох шаардлагатай байсан. Тахарын алба байгуулагдахаас өмнө гэрч, хохирогч, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг бүрэн хамгаалах цогц тогтолцоо хангалттай бүрэлдээгүй байсан. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах зэрэг тусгай чиг үүргийг цагдаагийн эсхүл өөр бусад байгууллагад хавсруулснаас бие даасан, алба, бүрэлдэхүүнд хариуцуулах нь илүү дээр гэж үздэг. Үүнийг таван үндэслэлээр хэлье.

- Нэгд, гэрч, хохирогч, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан алба байснаар зөвхөн энэ зорилгын төлөө ажилладаг, мэргэшсэн албан хаагчидтай болж байна. Эдгээр чиг үүргийг дагнасан байгууллага хариуцах, мэргэшсэн албан хаагчдаар гүйцэтгүүлэх нь өөр байгууллагын харьяа болгож хавсарга ажил болгохоос хавьгүй үр дүнтэй. Тахарын алба, тахар ажилласнаар шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогчийг хамгаалах соёл, боловсрол, хандлага, тогтолцоо хөгжиж байна.
- Хоёрт, эрх мэдэл хуваарилах зарчим бие даасан Тахарын алба байхыг дэмждэг. Ганцхан хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийг биш ерөнхийдөө төрийн ялгаатай чиг үүргүүдийг өөр өөр субъектүүд дээр хэрэгжүүлэх юм бол тэр нь илүү үр дүнтэй гэсэн зарчим олон ардчилсан улсад хэрэгждэг. Хэрэв бүх эрх мэдлийг нэг газар төвлөрүүлчихвэл тэр эрх мэдлийг урвуулан ашиглах, нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдөхөд хүрдэг. Цагдаагийн байгууллага бол нийгмийн аюулгүй байдал хангах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх зэрэг үндсэн чиг үүрэгтэй. Гэтэл энэ нь дээр нэмээд Тахарын албаны чиг үүргийг нэмээд өгөхөөр тэнд эрх мэдлийн төвлөрөл бий болдог. Үүнээс сэргийлж тухайлсан Тахарын алба байгуулсан болов уу гэж бодож байна.
- Гуравт, цагдаагийн байгууллагад шилжүүлэх юм бол үр нөлөө буурна гэж ойлгож болно. Яагаад гэвэл цагдаагийн албан хаагчдын тоо Монголын хүн амын тоотой харьцуулахад тийм хүрэлцээтэй биш гэдэг. Хууль зүйн сайд асан Х.Тэмүүжин үүний талаар хэлэхдээ: "Цагдаагийн байгууллага байх ёстой орон тоогоосоо 1250 албан хаагчаар дутуу байгаа. Төсөв байхгүй учраас орон тоогоо гүйцээж чадахгүй байгаа шүү дээ. Ийм байхад яаж цагдаагийн байгууллага гэрч хохирогчийг хамгаалах юм бэ. Ийм байхад өөр ажил нэмж өгвөл цалгардах магадлалтай.
- Дөрөвт, тахарын чиг үүрэг Цагдаагийн байгууллагад шилжсэнээр эргээд Цагдаагийн алба хаагчид ч юм уу, эрх мэдэлтэй хүмүүсийн хэрэг шүүхээр шийдвэрлэгдлээ гэхэд заримдаа ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх эрсдэл бий. Ганц жишээ авахад дээр дурдсан цагдаагийн хурандаа нарын хэргийг 2012 оны 3-р сард шүүх шийдвэрлэж байсан юм. Тухайн хэргийг шүүсэн шүүгчийг гарч явж байхад нь шүүхийн үүдэн дээр хүмүүс хэл амаар доромжилж, хоёр залуу биед нь халдсан. Цагдаагийн дарга нарын асуудлыг шийдэж байсан

учраас тэнд байсан цагдаа нар тухайн шүүгчийг хамгаалахаас татгалзсан гэсэн мэдээ тухайн үед хэвлэлээр цацагдаж байсан.

- Тавд, Тахарын алба байгуулагдаад 3 жил ч хүрээгүй байна. Шинэ хууль, шинэ тогтолцоо, шинэ бүтцийг бий болгочхоод ийм богино хугацааны дараа тогтолцоогоор нь өөрчлөх нь хууль дээдлэх ёсонд харш юм. Хуулийн институт тогтвортой үйлчилж байж үр дүн нь гардаг. Тахарын алба тогтвортой ажиллаж байж гэрч, хохирогч хамгаалагдаж, шүүхийн аюулгүй байдал хангагдана.¹⁵

3.3 Практикт хэрэгжих байдал

Тахарын алба нь шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогчийг хамгаалах, шүүгдэгч, ялтныг хуяглан хүргэх, сураггүй алга болсон шүүгдэгч, гэрчийг албадан ирүүлэх зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр 2014 онд байгуулсан боловч 2016 онд татан буулгасан юм. Тухайн үед шинээр бүрэлдсэн Засгийн газрын мэдээлснээр төсөв, санхүүгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдлыг улмаас энэхүү шийдвэрийг гаргах болсон гэж тайлбарлаж байв. Өнөөдрийн байдлаар өмнөх Тахарын албатай харьцуулахад шүүхийн барилгад цөөн тооны цагдаагийн албан хаагчид ажиллаж байгаа бөгөөд эдгээр албан хаагчийн гарт шүүхийн аюулгүй байдлыг хангах ажил ногдож байна. Цагдаагийн албан хаагчдын хувьд Тахарын албатай харьцуулахад хамгаалалтын арга хэрэгсэл, арга механизм харьцангуй цөөн байгааг дурдах нь зүйтэй.¹⁶

Манай Улсын хувьд шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг 2013 оны “Тахарын албаны тухай” хуулийн гуравдугаар бүлгийн 9 зүйл, 34 заалт¹⁷, болон Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын А/96, 90 дүгээр хамтарсан тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”-аар зохицуулж байв.¹⁸ Гэвч “Тахарын албаны тухай” хуулийг 2016 оны 07 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар, болон Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын А/96, 90 дүгээр хамтарсан тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”-ыг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын хамтарсан 2021 оны А/116/65 дугаар тушаалаар тус тус хүчингүй болгожээ.

Тахарын албаны хувьд шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр илүү зохион байгуулагдсан, түүнд тусгайлсан чиг үүргийг хариуцуулснаараа цагдаагийн албанаас онцлогтой. Зарим албаныхан болон хүмүүсийн хэлдгээр цагдаагийн байгууллагаас шүүх, шүүхийн аюулгүй байдлыг хангаж, хамгаалах чиглэлээр чадавх хангалттай биш байна гэж үздэг. Энэ шүүмжлэл 2008 оны 07 сарын 01-ний өдрийн үймээн самууны дараах шүүх хуралдааны харуул, хамгаалалттай шууд холбоотой.¹⁹

2017 оны 1 дүгээр сард болон эрүүгийн шүүх хуралдааны явцад шүүгдэгч өөрийнхөө хоолойг хэрчсэн (хумсаараа хоолойгоо хэрчсэн байх магадлалтай) тохиолдол гарсан. Энэ шүүгдэгч эмнэлэгт хэвтэж, эмнэлгийн тусламж авч чадсан. Гэвч

¹⁵ News.mn, “Тахарыг үлдээх таван үндэслэл”, Холбоос: <https://news.mn/r/742689/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2024.10.03.

¹⁶ Ц.Цогт, Шүүхийн аюулгүй байдал, 2 дахь тал, <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=1243>

¹⁷ Тахарын албаны тухай хууль, УБ, 2013, <https://legalinfo.mn/mn/detail/9286>

¹⁸ Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах журам, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=207418>

¹⁹ General Council of Courts, 2017 Annual Report at 63.

шүүхийн захиргааны байгууллагын зүгээс аюулгүй байдал алдагдсан энэ нөхцөл байдал нь Тахарын албыг татан буулгасантай холбоотой. Учир нь цагдаагийн байгууллагад шилжсэн шүүх, шүүхийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг хүний нөөцийн хязгаарлагдмал байдлаас болж ийм нөхцөл байдалд хүрсэн гэж үздэг. 1 шүүхийн байранд 4-5 цагдаагийн албан хаагч байх шаардлагатай бол зарим шүүхэд хамгаалалт огт байхгүй тохиолдолд байдаг. 2014-2015 онд шүүн таслах ажиллагааны эсрэг үйлдэгдсэн 5 эрүүгийн гэмт хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэсэн. Ердөө 9 сарын хугацаанд Тахарын алба хаагчид нийт 64 шүүгч, прокурор, гэрч хохирогчид аюулгүй байдлыг хамгаалах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлжээ.²⁰

АНУ-ын Маршалын алба

АНУ-д шүүх, шүүгчийг хамгаалах, шүүх хуралдааны аюулгүй байдлыг хангах үүргийг Маршалын алба /U.S Marshal Service/-ны Шүүхийн аюулгүй байдлын хэлтэс /Judicial Security Division/ гүйцэтгэдэг. Тус нэгж нь шүүх хуралдааны аюулгүй байдлыг хангах, холбооны шүүгч, тангарагтны шүүгчдийг хамгаалах, шүүгч, шүүх эрх мэдэлд учирч болзошгүй аюул заналхийллээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг. АНУ-ын 94 дүүрэг, 12 тойрог дахь холбооны шүүх, 2700 гаруй шүүгч, албан тушаалтнуудыг хамгаалах ажлыг өдөр тутамд гүйцэтгэдэг байна.

Маршалын албаны шүүхийн аюулгүй байдлыг хариуцсан нэгж нь шүүх танхимд аюулгүй байдлыг хангахаас гадна шүүхээс гаднах орчинд шүүгчийн болон түүний гэр бүлийн аюулгүй байдлыг урьдчилан сэргийлэх болзошгүй эрсдэлээс хамгаалах, яаралтай тохиолдолд таслан зогсоох арга хэмжээ авах эрхтэй байна. Тухайлбал 2022 онд гэхэд аюул заналхийлэл учирч болзошгүй 1362 хэрэгт мөрдөх, судлах ажлыг гүйцэтгэсэн байна./Жилийн дундаж 1300/²¹ Шүүхийн тойргуудад урьдчилан сэргийлэх талаар мэдлэг, заавар өгөх, дэмжлэг үзүүлэх, эрсдэл үүссэн, анхаарал татахуйц процессуудыг хянах, эрсдэлийн үнэлгээ хийж, зохих арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зэрэг үүргийг хүлээсэн Маршалын албаны Хамгаалах ажиллагааны газар/ The Office of Protective Operations/²² гэсэн нэгж нь мөн уг асуудлыг хамтран хариуцдаг байна. Монгол Улсад 2008 онд болсон үймээн самуунтай холбоотойгоор олны эсэргүүцэл дор өндөр албан тушаалтнуудын шүүх хурлыг зохион байгуулсан туршлага, цагдаагийн албанд шүүх, шүүгч, гэрч, хохирогчийг хамгаалах үүрэг оногдож байгаа асуудалд шинэчлэл хийх зорилгоор Тахарын албыг 2014-2016 онд байгуулан ажиллуулж байв.

Энэ байдал 2014 онд АНУ-ын Маршалын албатай төстэй чиг үүрэг бүхий Тахарын алба байгуулагдсанаар өөрчлөгдсөн²³ гэж үзсэн байна. Монгол Улсад 2014-2016 онд үйл ажиллагаа явуулж байсан Тахарын алба нь хамаарах чиг үүрэг, гэрч хохирогчийг хамгаалах болон шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах зэрэг ерөнхий ойлголтоороо АНУ-ын Маршалын албатай төстэй гэж үзэх дотоодын судлаачдын байр суурь байна.

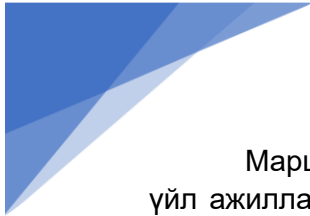
²⁰ Ц.Цогт, Шүүхийн аюулгүй байдал, 3 дахь тал, <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=1243>

²¹ Judicial Security-U.S.Marshals Service website, холбооц: www.usmarshals.gov

²² Department of Justice, Audit of the U.S. Marshals Service Judicial Security Activities, 2021, 3 дахь тал.

<https://oig.justice.gov/sites/default/files/reports/21-083.pdf>

²³ Ц.Цогт, Шүүгчийн аюулгүй байдал, Шүүх эрх мэдэл-мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл(2022 оны №1 тусгай дугаар), УБ хот, 2022 он, 12 дахь тал.

Маршалын алба нь АНУ-ын Хууль зүйн яамны харьяаны агентлаг статустайгаар үйл ажиллагаагаа явуулдаг нэг төрлийн хууль сахиулах байгууллага юм. Тус албаны хариуцах чиглэлд шүүгч, шүүхийн аюулгүй байдал, мөрдөн шалгах ажиллагаа, тактикийн ажиллагаа, хөрөнгө хураах, сэжигтэн ялтныг хуяглан хамгаалах, гэрчийг хамгаалах ажиллагаа зэрэг асуудлуудыг хамаардаг байна. Хэдийгээр Монгол Улсад шүүгчийн эсрэг үйлдэгдэж байгаа ихэнх халдлага нь шүүхийн барилга дотор, түүний ойр орчимд, шүүхийн барилга руу нэвтрэх, гарах үед үйлдэгдэх шинжтэй²⁴ байдаг байна. Энэ нь шүүгч болон шүүх хурлын бусад оролцогчид нэг хаалгаар орж гарч буйтай холбоотой ба хэдийгээр олон улсын туршлага, шаардлагад нийцүүлэн өөр хаалгаар орох, гарах бололцоог нэмэгдүүлж байгаа боловч практик хэрэгжилтэд бүрэн хэрэгжихгүй байгааг шүүгч нар онцолдог байна. АНУ-д Маршалын албаны Шүүхийн аюулгүй байдлын хэлтэс нь шүүгчдийн хувийн орон сууцанд 1600 гаруй хамгаалалтын системийн хяналтыг ажиллуулж, 800 гаруй байгууламжийн биет хамгаалалтыг хангах, хамгаалалтын системийг боловсруулж, удирдан хэрэгжүүлдэг байна.²⁵ Шүүгч Ц.Цогт Шүүхийн аюулгүй байдал өгүүлэлдээ “Тахарын албыг татан буулгасан нь шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр ухралт болсон”²⁶ гэж дүгнэлт хийсэн байна.

Иймд шүүгчийн аюулгүй байдалтай холбоотойгоор Тахарын алба нь дараах чиг үүргийг гүйцэтгэхэд хүний нөөцийн дутмаг байдлаас шалтгаалан хүндрэл бэрхшээл тулгарч болзошгүй.

1. Шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь зөвхөн шүүх танхим, шүүхийн ойр орчимд цагдаагийн оролцоотойгоор хангагдах арга хэмжээг авч ажилладаг байна. Шүүгчийн аюулгүй байдлыг түүний орон байр, гадуурх орчинд хангах асуудал шийдэгдээгүй байна. Энэ нь шүүхээс бусад орчинд шүүгч халдлагад өртөх эрсдэлтэйг харуулж байна.
2. Шүүгчийн аюулгүй байдалд заналхийлж болзошгүй анхаарал татахуйц үйл ажиллагаа, болзошгүй аюулаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр мөрдөн шалгах ажиллагаа хэрхэн явуулж буй тухай мэдээлэл олдоогүй буюу энэ талын мэдээлэл нь албаны болон хувь хүний нууцтай холбоотойгоос шалтгаалж байна. Гэвч урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх байгууллагын хүний нөөц, мэргэшсэн байдал зэргийг үнэлэн тогтоох шаардлагатай.
3. Шүүгчийн гэр бүлийн гишүүдийг хамгаалах, эрсдэлээс сэргийлэх талаарх шүүхийн тухай хууль, “Шүүгч, түүний гэр бүлийн гишүүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул занал учрах нөхцөл үүссэн үед хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх журам”-аар зохицуулагдаж байгаа боловч энэ чиглэлийн арга хэмжээнд үнэлгээ хийх, хэрэгжилтийн үр дүнгийн дүгнэлт гаргах нь зүйтэй.

Шүүгч, шүүхийн аюулгүй байдлыг хангах өнөөгийн хууль, эрх зүйн орчин.

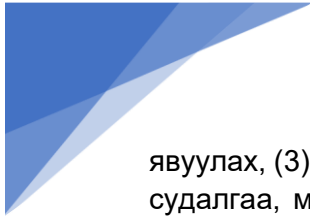
2024 онд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй 2021 оны Шүүхийн тухай хуульд шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах тодорхой зохицуулалт орсон.²⁷ Гэвч энэ цөөн хэдэн заалтаар хязгаарлагдаж байна. Тодруулбал, Шүүхийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.8-д (1) шүүхийн үйл ажиллагааг хэвийн, (2) шүүхийн үйл ажиллагааг тасралтгүй

²⁴ Ц.Цогт, Шүүгчийн аюулгүй байдал, Шүүх эрх мэдэл-мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл(2022 оны №1 тусгай дугаар), УБ хот, 2022 он, 8 дахь тал.

²⁵ Judicial Security-U.S.Marshals Service website, холбоос: www.usmarshals.gov

²⁶ Ц.Цогт, Шүүгчийн аюулгүй байдал, Шүүх эрх мэдэл-мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл(2022 оны №1 тусгай дугаар), УБ хот, 2022 он, 12 дахь тал.

²⁷ Шүүхийн тухай хууль, УБ, 2021, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>

явуулах, (3) шүүхийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, (4) аюулгүй байдлыг хангах, (5) судалгаа, мэдээллээр хангах гэсэн 5 үндсэн чиг үүрэг бүхий захиргааны байгууллага байх ба түүний эрх зүйн байдалтай холбогдсон харилцааг Шүүхийн тухай хуулиар зохицуулна гэжээ. Эдгээр чиг үүргээс зөвхөн шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийн практик хэрэгжилтийг үнэлсэн болно. Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байх чиг үүргийн Цагдаагийн ерөнхий газарт шүүхийн аюулгүй байдлыг хангах нэгж зохион байгуулдаг²⁸ бөгөөд мөн хуулийн 71 дүгээр зүйлийн 71.2-д “...шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаан оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах үүргийг цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэх журмыг Ерөнхий зөвлөлийн дарга, хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батлана...” гэж эрх шилжүүлсэн.²⁹

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”-ыг баталжээ.³⁰

Энэхүү журмын нэгдүгээр бүлэгт **“Нийтлэг үндэслэл”**, хоёрдугаар бүлэгт **“Шүүх, шүүхийн барилга байгууламжийн аюулгүй байдлыг хамгаалах”**, гуравдугаар бүлэгт **“Шүүх хуралдааны дэг сахиулах”**, дөрөвдүгээр бүлэгт **“Шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах”** –ыг тус тус тусгажээ.³¹ Гэвч Шүүхийн ерөнхий зөвлөл дарга, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 12 дугаар 28-ны А/301/186 дугаар тушаалаар дөрөвдүгээр бүлэг болох **“Шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах”** журмын **13 заалтыг хүчингүй болгосон**. Мөн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2023 оны 281, 151 дүгээр тушаалаар 4 дүгээр бүлгийг нэмсэн.³²

Өөрөөр хэлбэл, 2021 оны 5 сард анх батлагдсан **“Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”** болон одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа **“Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”**-ын шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн заалтууд хоорондоо эрс ялгаатай.

²⁸ Ц.Цогт, Шүүхийн аюулгүй байдал, 2 дахь тал, <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=1243>

²⁹ Шүүхийн тухай хуулийн 71.2 дахь заалтыг үзнэ үү. УБ, 2021, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>

³⁰ Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам, УБ, 2021, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230447688911>

³¹ Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам, УБ, 2021, http://103.11.195.37/san/hr/table5_full/33

³² Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам, УБ, 2021, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230447688911>

Хүснэгт.5. Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам"-ын харьцуулалт

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам” ³³	Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам” ³⁴
Дөрөв.Шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах	Дөрөв.Бусад
4.1.Шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг цагдаагийн байгууллага хариуцна. 4.2.Хамгаалалтын арга хэмжээнд дараах шаардлага, нөхцөлийг харгалзана: 4.2.1.хамгаалалтын арга хэмжээ нь хүний эрх, эрх чөлөө, нэр төр, алдар хүнд, эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд харшлахгүй байх; 4.2.2.хамгаалалтын арга хэмжээний нэр, төрөл, нууцлалын нөхцөл, шуурхай байдал; 4.2.3.хамгаалалтын арга хэмжээ нь хууль сахиулах байгууллага, төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллага, иргэдтэй харилцахдаа саад учруулахгүй, аюулгүй байдлыг хангасан байх; 4.2.4.хамгаалалтын арга хэмжээний гэрээ, төлөвлөгөөтэй байх; 4.3.Шүүн таслах ажиллагаатай холбогдуулан шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн гэр бүлийн гишүүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учирсан, эсхүл учирч болзошгүй бодит нөхцөл байдал үүсвэл шүүгч өөрийгөө болон гэр бүлийн гишүүн, эд хөрөнгөө хамгаалалтад авхуулах тухай хүсэлтээ шүүхийн тамгын газар болон цагдаагийн байгууллагад амаар, эсхүл бичгээр гаргана. 4.4.Улаанбаатар хотод цагдаагийн төв байгууллагын дарга, орон нутагт нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн байгууллагын дарга хүсэлтийг хүлээн авч нөхцөл байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгч, шаардлагатай гэж үзвэл хамгаалалтын арга хэмжээг нэн даруй зохион байгуулахаас гадна мэдээллийг хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлнэ.	4.1.Энэхүү журмыг зөрчсөн албан тушаалтан, алба хаагчид холбогдох хууль тогтоомжид заасан хариуцлага хүлээлгэнэ. 4.2.Энэ журамд хууль тогтоомжид нийцүүлэн өөрчлөлт оруулж болно.

³³ http://103.11.195.37/san/hr/table5_full/33

³⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230447688911>

4.5.Цагдаагийн байгууллага хамгаалалтад авах шийдвэр гарсны дараа энэ тухай шүүгчид мэдэгдэж, хамгаалалтад авах тухай гэрээ байгуулж, үйл ажиллагааны талаар төлөвлөгөөг боловсруулан нэгжийн даргаар батлуулна. Гэрээнд дараах зүйлийг тусгана:

4.5.1.гэрээний үндсэн нөхцөл, талуудын эрх, үүрэг;

4.5.2.хамгаалалтын хамрах хүрээ, чиглэл, хугацаа;

4.5.3.хамгаалагчийн тоо, хамгаалагчийн гүйцэтгэх ажил, үүрэг, ашиглах техник, тусгай хэрэгсэл;

4.5.4.хамгаалалтын арга хэмжээний хугацааг сунгах, зогсоох нөхцөлийг дэлгэрэнгүй тусгах.

4.6.Шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлын хамгаалалтыг биечлэн дагах хэлбэрээр зохион байгуулна.

4.7.Цагдаагийн алба хаагч нь шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн гэр бүлийн гишүүний аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор биеийн хүч, нэг бүрийн хамгаалах хэрэгсэл, галт зэвсгийг хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу хэрэглэнэ.

4.8.Хамгаалалтад авах шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүнд ажлын байранд учирч болох аюул, эрсдэлийг тооцож мэдэгдэх, урьдчилан сэргийлэх, хамгаалалтын арга хэмжээний дэг горимыг мөрдөх сургалт явуулна.

4.9.Шүүхийн тамгын газар цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн хамгаалалтад байгаа шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор шүүхэд нэвтрэх ажилтнуудын картын нууцлалыг тухай бүр солих, шүүгч, шүүхийн ажилтны өрөө, шүүхийн барилга байгууламжид нэвтрэх, гарах хэсэг, эвлэрүүлэн зуучлах хэсэг, авто машины ил, далд зогсоол, лифт, коридор, уулзалтын өрөө зэргийг хамгаалалтын дохиолол, камерын хяналтад авах ажлыг зохион байгуулна.

4.10.Цагдаагийн байгууллага хамгаалалтыг зогсоохдоо тухайн шүүгч, шүүхийн тамгын газартай зөвшилцөнө.

4.11.Шүүгч хамгаалалтын талаар мэдээлэл авах эрхтэй бөгөөд хамгаалалтыг хэрэгжүүлж буй цагдаагийн алба хаагч хууль бус шийдвэр, үйлдэл гаргасан тохиолдолд эрх бүхий албан тушаалтанд гомдол, хүсэлт гаргах эрхтэй.

4.12.Заналхийлэл болон бодит аюул занал таслан зогсоогдсон эсхүл арилсан нь бүрэн тогтоогдохоос өмнө хамгаалуулахаас

татгалзвал үүнээс учирч болох эрсдэлийг шүүгч өөрөө бүрэн хариуцна.

4.13.Хамгаалалтад байгаа шүүгчийн хамгаалалттай холбогдон тавьсан хууль ёсны хүсэлт, шаардлагыг цагдаагийн алба хаагч биелүүлэх үүрэгтэй.

Дээрх хүснэгтээс үзвэл Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар батлагдсан “Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”-ын дөрөвдүгээр бүлгийг Шүүхийн ерөнхий зөвлөл дарга, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 12 дугаар 28-ны А/301/186 дугаар тушаалаар хүчингүй болгосноос үүдэж, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг зохицуулсан журмын зохицуулалт тодорхойгүй болжээ.

Аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа.

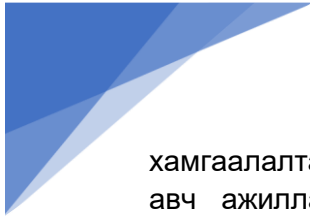
Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой сургалтыг Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс зохион байгуулдаг бөгөөд 2023 онд тус сургалтад 52 хүн хамрагдсан³⁵ байна. 2021 оноос шүүгчид сүлжээний эцсийн хэрэглэгчийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс албан ёсны эрхтэй “Касперски” программ хангамжийг ашиглаж эхэлсэн бөгөөд интернэтийн урсгалыг Төрийн мэдээлэл холбооны хамгаалалттай сүлжээгээр дамжуулан ашиглаж эхэлжээ. Энэ нь хувийн мэдээллийн нууцлалыг хадгалах, болзошгүй цахим халдлагаас урьдчилан сэргийлэхэд тодорхой үр нөлөө үзүүлж байна гэж Шүүхийн Ерөнхий зөвлөлөөс үзжээ. “Шүүхийн тайлан-2022”-д Шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний тухай дурдахдаа шүүгчийг албан үүргээ гүйцэтгэсэнтэй нь холбогдуулан хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, олон нийтийн сүлжээгээр шүүгч, түүний гэр бүлийн гишүүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул учруулж болзошгүй буюу заналхийлсэн, хүчирхийлэлд уриалсан мэдээ, мэдээллийг түгээсэн гэх 7 асуудлыг Шүүхийн ерөнхий зөвлөлд танилцуулан холбогдох эрх бүхий байгууллагад хандаж³⁶, хуульд заасан журмын дагуу 1 үйлдэлд Зөрчлийн тухай хуульд зааснаар торгох шийтгэл оногдуулж, 1 үйлдлийг хэрэгсэхгүй болгосон байна.

Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд нийцүүлэн баталсан журмуудын хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Хууль зүй дотоод хэргийн яам, Цагдаагийн ерөнхий газрын төлөөлөл бүхий хамтарсан ажлын хэсгийг байгуулан ажиллуулах Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын саналын дагуу Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар “Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах хэлтэс”-ийг ЦЕГ-ын Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албаны Эргүүл хамгаалалтын газраас гаргаж, Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албаны шууд харьяанд шилжүүлж бүтцийг өөрчилсөн байна.

Шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой арга хэмжээг Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Цагдаагийн ерөнхий газраас хэрэгжүүлж, холбогдох хэрэг зөрчлийг шалгах,

³⁵ Шүүхийн захиргааны сургалт, судалгааны төв, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2022, УБ хот, 2023 он, 30 дахь тал.

³⁶ Мөн тэнд

хамгаалалтад авах шаардлагатай нөхцөл байдал үүссэн тохиолдолд зохих арга хэмжээг авч ажиллаж буй тухай аль аль байгууллагын тайлангууд болон холбогдох мэдээллүүдэд дурдагдсан байна. Гэвч мэдээллийн нууцлал, аюулгүй байдалтай холбоотойгоор судалгаанд ашиглах мэдээллийн олдоц хязгаарлагдмал хүрээтэй байна.

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хүрээнд:

Цагдаагийн байгууллага нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журмыг хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, захиргааны хяналт тавих үндсэн чиг үүрэгтэй байгууллага юм. Харин гэрч, хохирогчийн амь нас эрүүл мэндийг хамгаалах, тэдний зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, нийгмийн амьдралд эргэж оролцоход дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, нөхөн сэргээх чиг үүрэг нь цагдаагийн байгууллагын чиг үүрэгтэй уялдаатай байх боловч тус чиг үүргийг хэрэгжүүлэх бие даасан байгууллага байх нь гэрч, хохирогчийн хамгааллын үе шатуудыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, мэргэшсэн хүний нөөцөөр хангах, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлдээ анхаарч ажиллах зэрэг эерэг үр дагавар үүсгэхээр байна. Мөн гэмт хэргийг илрүүлэх болон гэрч хохирогчийн хамгааллын үйл ажиллагааг нэг байгууллагын эрх мэдэлд төвлөрүүлэх нь эрх мэдлийг урвуулан ашиглах, ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх нөхцөлд хүргэдэг. Жишээлбэл, 2024 онд Сэлэнгэ аймгийн Цагдаагийн газрын эргүүлийн цагдаа, цагдаа жолооч асан нар 13 нас, 2 сар, 26 хоногтой бага насны хохирогчийг эрэн сурвалжлах ажиллагаа явуулах үедээ хохирогчийг өөрийн гэртээ болон тээврийн хэрэгсэл дотор үргэлжилсэн үйлдлээр хүүхэдтэй бэлгийн харьцаанд орж хүчиндсэн гэмт хэрэг гарсан явдал юм. Иймд эрх мэдлийн төвлөрлийг сааруулах, чиг үүргийн оновчтой зохион байгуулалт хийх нь гэрч, хохирогчийн хамгааллын асуудалд тулгамдаж буй асуудал болно. Түүнчлэн хуулийн зохицуулалтын хүрээнд дараах асуудлууд байна гэж дүгнэв.

- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд хохирогчийг “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан...хохирогчийг” гэж тодорхойлсон нь Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хуульд заасан хохирогчийн тодорхойлолттой нийцдэггүйгээс энэ төрлийн гэмт хэргийн хохирогч Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хамгаалалтын гадна үлдэх эрсдэлтэй;
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан 9 төрлийн хамгаалалтын арга хэмжээг журмаар зохицуулсныг хуулиар зохицуулах;
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд зөвхөн насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг түр байрлуулан хамгаалах асуудлыг стандарттай байхаар ялгаварлан тусгасныг засах.

Шүүгч, шүүхийн аюулгүй байдлын хүрээнд

Шүүхийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.8, 71 дүгээр зүйлийн 71.2 дахь заалтын дахь заалтын *практик хэрэгжилтийг* үнэлэхэд дараах дүгнэлт, зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд:

- “Тахарын албыг татан буулгасан нь шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр ухралт болсон” талаар судлаачид санал нийлж байна.
- Манай Улс 2014 оныг хүртэл анхан шатны шүүхийн хэмжээнд цагдаагийн нэг алба хаагч ажиллаж, аюулгүй байдлыг сахиулдаг байсан. Энэ байдал 2014 оны АНУ-

ын Маршалын албатай төстэй чиг үүрэг бүхий Тахарын албыг 2013 онд байгуулснаар өөрчлөгдсөн.

- Монгол Улсад 2014-2016 онд үйл ажиллагаа явуулж байсан Тахарын алба нь хамаарах чиг үүрэг, гэрч хохирогчийг хамгаалах болон шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах зэрэг ерөнхий ойлголтоороо АНУ-ын Маршалын албатай төстэй гэж үзэх дотоодын судлаачдын байр суурь байна.
- АНУ-д шүүх, шүүгчийг хамгаалах, шүүх хуралдааны аюулгүй байдлыг хангах үүргийг Маршалын алба/U.S Marshal Service/-ны Шүүхийн аюулгүй байдлын хэлтэс/Judicial Security Division/гүйцэтгэдэг. Тус нэгж нь шүүх хуралдааны аюулгүй байдлыг хангах, холбооны шүүгч, тангарагтны шүүгчдийг хамгаалах, шүүгч, шүүх эрх мэдэлд учирч болзошгүй аюул заналхийллээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг. АНУ-ын 94 дүүрэг, 12 тойрог дахь холбооны шүүх, 2700 гаруй шүүгч, албан тушаалтнуудыг хамгаалах ажлыг өдөр тутамд гүйцэтгэдэг.
- Тахарыг албыг татан буулгасан нь шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр ухралт болсон гэж үздэг. Учир нь 2013 оны Тахарын албаны тухай хуулийн гуравдугаар бүлгийг “шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах” гэж нэрлээд 9 зүйл, 34 заалт, болон Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын А/96, 90 дүгээр хамтарсан тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”-аар “шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдал”-ыг хангаж байв.
- Харин одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Шүүхийн тухай хуульд “шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдал”-ыг хангахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт дутмаг бөгөөд хуулиар гэхээс илүүтэйгээр журмаар тодорхойлогдож байв. Энэхүү журмыг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн даргын 2021 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрийн А116/65 дугаар хамтарсан тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар баталж, үүний дөрөвдүгээр бүлэгт шүүх, шүүхийн аюулгүй байдлыг хангах 13 заалтыг тусгасан. Энэхүү журмыг баталснаас хойш 7 сарын дараа уг журамд өөрчлөлт оруулсан бөгөөд ингэхдээ шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой 13 заалтыг хүчингүй болжээ. Ингэснээр шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлын эрх зүйн орчин Шүүхийн тухай хуулийн ерөнхий хэдхэн зохицуулалтаар тодорхойлогдож байна.

Иймд шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлын асуудлыг Шүүхийн тухай хуулийн ерөнхий хэдэн зохицуулалтаар бус цогцоор нь нарийвчлан хуульчлах шаардлагатай байна.

НОМ ЗҮЙ

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль, 2013 он.
2. Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль, 2012 он.
3. Эрүүгийн хууль, 2015 он.
4. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, 2017 он.
5. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, 2016 он.
6. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль, 2017 он.
7. Шүүхийн тухай хууль, 2021 он.
8. Шүүх хуралдааны дэг сахиулах, шүүх, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдаанд оролцогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам, 2021 он.
9. Шүүгч, түүний гэр бүлийн гишүүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул занал учрах нөхцөл үүссэн үед хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх журам, 2021 он.
10. Тахарын албаны тухай хууль, 2013 он. *Энэ хуулийг 2016 оны 07 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон.*

Хоёр. Ном, өгүүлэл, судалгааны тайлан

1. Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, “Монгол Улс дахь хүн худалдаалах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, хүн худалдаалах гэмт хэрэгт өртөмтгий болон тэсвэртэй байдлын суурь” судалгааны тайлан, УБ., 2022 он.
2. Нээлттэй нийгэм форум, “Гэрч, хохирогчийн хамгаалалт” бодлогын судалгааны тайлан, УБ., 2019 он.
3. Тогтвортой хөгжлийн санаачлага ТББ, “Монгол улсын хүүхэд хамгааллын тогтолцооны зураглал”, Судалгааны тайлан, УБ., 2021 он.
4. Улсын дээд шүүхийн 2023 оны ажлын тайлан, УБ, 2024 он.
5. Улсын дээд шүүхийн 2022 оны ажлын тайлан, УБ, 2023 он.
6. Улсын дээд шүүхийн 2021 оны ажлын тайлан, УБ, 2022 он.
7. Улсын дээд шүүхийн 2020 оны ажлын тайлан, УБ, 2021 он.
8. Ц.Цогт, Шүүгчийн аюулгүй байдал, Шүүх эрх мэдэл-мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл(2022 оны №1 тусгай дугаар), УБ хот, 2022 он.
9. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2022, УБ 2023 он.
10. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2021, УБ, 2022 он.
11. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан-2020, УБ, 2021 он.

Гурав. Цахим эх сурвалж

1. Ш.Шинэбаяр Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, Цагдаагийн ахмад, Гэрч хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн үйл ажиллагааны тухай, УБ., 2019 он, Цагдаагийн ерөнхий газрын албан ёсны цахим хуудас, Холбоос: <https://police.gov.mn/p/3791>